

اقدامات توسعه‌ای و نقش آن در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی مطالعه موردی: کمر بند سبز دشت خوشاب / مرز خراسان جنوبی با افغانستان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۶/۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۹/۲۲

زهرة رضازاده^۱

مفید شاطری^۲

عمران راستی^۳

چکیده

رابطه بین توسعه و امنیت رابطه‌ای تأیید شده و در هم تنیده است و در تحقیقات و مطالعات متعدد، رابطه مستقیم بین امنیت و توسعه مورد پوشش قرار گرفته است و امروزه تقریباً در یک باور عمومی، راهبردهای مبتنی بر توسعه بهترین و کامل‌ترین راهبردهای امنیتی شناخته می‌شوند. امنیت بستر ساز توسعه می‌باشد و از طرفی، از توسعه تأثیر می‌پذیرد به طوری که توسعه نیافتگی می‌تواند بستری برای بروز ناامنی باشد. تأثیر و تأثر توسعه و امنیت در مناطق مرزی اهمیت و آثاری مضاعف دارد چرا که عدم توسعه مناطق مرزی و حاشیه‌ای، جریان مهاجرت را از مناطق مرزی به سوی مناطق شهری تسریع و تشدید نموده و با خالی شدن سکونتگاه‌های مرزی از جمعیت و فعالیت و انباشته شدن مناطق مرکزی و شهری از جمعیت، هم مناطق مرکزی و هم مناطق مرزی با مسائل و مشکلات امنیتی مواجه می‌گردند. یکی از ویژگی‌های مشترک اغلب مناطق مرزی ایران و به خصوص مناطق مرزی شرق کشور، پایین بودن سطح توسعه، بالا بودن نرخ بیکاری، ناپایداری جمعیت روستایی و تخلیه سکونتگاه‌های مرزی می‌باشد. در نتیجه، راهبردهای مبتنی بر توسعه و ایجاد اشتغال که به پایداری سکونتگاه‌های مرزی کمک نماید می‌تواند به عنوان یک راهبردی امنیتی در مناطق مرزی مورد توجه دولت مردان قرار گیرد. در این راستا، در سال ۱۳۸۵ ایجاد کمر بند سبز مرزی به عنوان یک اقدام

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه بیرجند، نویسنده مسؤل
z.rezazade1390@yahoo.com

mshateri@birjand.ac.ir

orasti@birjand.ac.ir

۲. استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه بیرجند

۳. استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه بیرجند

توسعه‌ای در قسمتی از محدوده مرزی شهرستان سربیشه (استان خراسان جنوبی) ایجاد گردید. این پژوهش در پی آن است تا اثرات امنیتی ناشی از این اقدام را در محدوده مطالعاتی مورد نظر، مورد کاوش قرار دهد. تحقیق حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و از حیث ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی و از حیث گردآوری اطلاعات، ترکیبی از روش پیمایشی و اسنادی است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۱۵۱ نفر انتخاب و اطلاعات گردآوری شده از پرسش‌نامه محقق ساخته، به کمک نرم افزارهای آماری و آزمون‌های ویلکاکسون، همبستگی اسپیرمن و آزمون T-مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاکی از آن است که بین ایجاد اشتغال و تأمین امنیت در منطقه ارتباط معناداری وجود دارد و توجه به توسعه و امنیت مناطق مرزی و افزایش رفاه و درآمد اقتصادی مرزنشینان از طریق فعالیت‌های سالم اقتصادی، با حمایت و سرمایه‌گذاری دولت، بر کارکرد امنیتی مرز تأثیر مثبت دارد.

واژگان کلیدی: اقدامات توسعه‌ای، امنیت، نواحی مرزی، خراسان جنوبی، دشت خوشاب سربیشه.

مقدمه

امنیت و توسعه مفاهیمی به هم پیوسته، لازم و ملزوم یکدیگر بوده به طوری که دستیابی به توسعه بدون برخورداری از امنیت ناممکن بوده و توسعه نیز در برخورداری امنیت نقش به‌سزایی دارد و این پیوستگی در سطوح مختلف محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی مصداق پیدا می‌کند. خوشبختانه امروزه این که بهترین راهبرد امنیتی، راهبرد تضمین‌کننده توسعه است دارد به یک باور عمومی تبدیل می‌شود (Tadjbakhsh, 2008: 10). نظریه‌پردازان زیادی نتیجه عدم تحقق مؤلفه‌های توسعه پایدار را در بروز ناپایداری‌های امنیتی مورد بررسی قرار داده‌اند. رابطه امنیت نه تنها با توسعه بلکه با خیلی از شاخص‌های توسعه نیز به‌طور جداگانه مورد پژوهش قرار گرفته است. چنان که در یک پژوهش، رابطه توسعه سیاسی و اقتصادی با امنیت و بیکاری مورد بررسی قرار گرفته است. بر این اساس، ایجاد اشتغال در جامعه علاوه بر درآمد و رهایی

از ورطه فقر، دامنه گسترده تری به لحاظ ایجاد ثبات سیاسی و امنیتی را در جامعه دارد (راستی، عمران؛ رحیمی، محمد، ۱۳۸۸: ۱۵۱).

اگر چه پیوند دو مفهوم توسعه و امنیت در همه مناطق صادق و قابل بررسی است، اما اهمیت این پیوند در مناطق مرزی بیشتر و مستحکم‌تر است چرا که مناطق مرزی به دلیل موقعیت حاشیه‌ای از آسیب‌پذیری بیشتری برخوردارند. به عقیده جونز و وایلد (Jones & Wild, 1994: 259-273)، مناطق مرزی به‌عنوان مناطق حاشیه‌ای و توسعه نیافته شناخته می‌شوند. این حاشیه‌ای بودن گرچه می‌تواند معلول شرایط جغرافیایی مناطق مرزی باشد، اما خود پدیده مرزی بودن، بسیاری از امکانات و قابلیت‌های آن منطقه را مضمحل می‌سازد. آنان معتقدند با برقراری مرز بین دو کشور، فضاهایی که به یکدیگر متصلند و تداوم فضایی را تأمین می‌کنند، از یکدیگر می‌گسلند و حاشیه‌ای می‌شوند. این حاشیه‌ای بودن علت عقب‌ماندگی این نواحی است. بنابراین توجه به مناطق مرزی و توسعه این مناطق، اولویت و اهمیت بیشتری پیدا می‌کند و عدم توجه به این مناطق و توسعه آنها، حاکم شدن سیستم مرکز-پیرامون را در پی خواهد داشت که از جمله این پیامدها می‌توان به پیدایش حفره‌های امنیتی، تشدید روند مهاجرت مرزنشینان، تخلیه مناطق مرزی و سکونتگاه‌های مرزی اشاره کرد.

بیان مسأله

توسعه نیافتگی در مناطق مرزی کشور باعث تهدید امنیت این مناطق می‌گردد و این ناامنی مناطق مرزی، باعث هجوم عوامل تهدید به داخل کشور شده و باعث ایجاد چالش بزرگی در فرایند توسعه کشور می‌گردد (رضوانی، ۱۳۸۳: ۸) و می‌توان گفت اغلب صاحب‌نظران بر توسعه مناطق مرزی تأکید می‌ورزند و این مهم که هرگونه سیاست‌گذاری توسعه‌ای و امنیتی در مناطق مرزی، مستلزم تأمین زیرساخت‌های لازم و تأکید بر بهره‌برداری بهینه از توانمندی‌های انسانی و طبیعی این مناطق بوده و عامل مهمی در راستای بسط اقتدار همه جانبه کشور می‌باشد (عندلیب، ۱۳۸۰: ۸)، مورد اتفاق اغلب پژوهشگران و صاحب‌نظران مطالعات مرز و مناطق مرزی می‌باشد.

در نواحی مرزی شرق کشور، کمبود توان‌های محیطی و نبود زمینه‌ها و زیرساخت‌های مناسب برای توسعه این نواحی، علاوه بر ناپایداری سکونتگاه‌ها، امنیت این مناطق را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. با توجه به وضعیت اقلیمی، پراکندگی روستاها، کمبود امکانات و خدمات، محدودیت منابع طبیعی و شرایط نامساعد آب و هوایی و ناامنی در منطقه مورد مطالعه، به نظر می‌رسد انجام اقدامات و فعالیت‌های توسعه‌ای ضروری است. از طرفی، ارزیابی بازتاب این اقدامات نیز می‌تواند به بهبود اقدامات انجام شده و رفع نقایص احتمالی آن کمک مؤثری نماید. در این راستا، پژوهش حاضر به بررسی اهمیت اقدامات توسعه‌ای از قبیل ایجاد اشتغال و راه‌های ارتباطی مناطق مرزی در تولید امنیت پایدار مناطق مرزی می‌پردازد و کاستی‌های احتمالی را نیز رصد می‌نماید. لذا هدف اصلی این پژوهش، مطالعه اثرات اقتصادی-امنیتی اقدامات توسعه‌ای در مناطق مرزی که با مراجعه به ساکنین این منطقه و از طریق روش‌های پرسش‌نامه محقق‌ساخته و مصاحبه مورد بررسی قرار گرفته است.

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق بر مبنای هدف، از نوع کاربردی است و بر مبنای ماهیت و روش، از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی می‌باشد و روش جمع‌آوری اطلاعات اسنادی و پیمایشی است. به همین دلیل، سعی شده از روش‌های زیر استفاده گردد.

۱. روش کتابخانه‌ای و استفاده از منابع و مآخذ چاپی و نشریات و آمارنامه‌ها.
۲. مراجعه حضوری به ادارات، سازمان‌های دولتی و غیردولتی مختلف و استفاده از آمار و اطلاعات آن‌ها.
۳. انجام کار میدانی و اخذ اطلاعات به کمک روش‌های مصاحبه، مشاهده و پرسش‌نامه محقق‌ساخته در محدوده مورد مطالعه.

جامعه آماری

جامعه آماری در شرکت سهامی زراعی ایثارگران، ۲۴۰ نفر می‌باشد که با توجه به فرمول کوکران که ۱۴۸ نفر می‌باشد، برای اطمینان بیشتر، ۱۵۱ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها، با کمک نرم افزار آماری SPSS/18 اطلاعات طبقه‌بندی و با بهره‌گیری از آمار توصیفی و شاخص‌های مرکزی، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های همبستگی اسپیرمن و آزمون T- استفاده شد.

فرضیه‌های تحقیق

۱. ایجاد راه‌های ارتباطی منتهی به شرکت سهامی زراعی ایثارگران، باعث افزایش تردد و تثبیت توسعه و امنیت پایدار گردیده است.
۲. بین ایجاد اشتغال و تأمین امنیت در منطقه، ارتباط معناداری وجود دارد.

پیشینه تحقیق

در مورد پیشینه تحقیق در خراسان جنوبی باید گفت که هیچ‌گونه مطالعات علمی و دانشگاهی در مورد عملکرد شرکت سهامی زراعی ایثارگران یا کمر بند سبز دشت خوشاب در نزدیکی مرز خراسان جنوبی با افغانستان تاکنون صورت پذیرفته و کارهای انجام شده مربوط به عملکرد تعاونی‌های مرزنشین در محدوده استان می‌باشد به‌عنوان مثال:

زرقانی (۱۳۸۵) در مقاله خود تحت عنوان «عوامل مؤثر در امنیت مرزی با تأکید بر مرز شرقی ایران و افغانستان» به عوامل مختلفی که در تأمین امنیت در مرزهای یک کشور تأثیر دارند، پرداخته است. رتبه‌بندی درجه اهمیت و تأثیرگذاری هر عامل، بدون توجه به مسأله مکان و زمان صحیح به نظر نمی‌رسد. به عبارت بهتر، شدت و ضعف تأثیرگذاری این عوامل با توجه به مکان جغرافیایی و عنصر زمان متفاوت خواهد بود. وی در این مقاله به تشابه عوامل ناامنی در کشورهای مختلف اشاره می‌کند و فقط در برخی موارد خاص و در گذر زمان، میزان تأثیرگذاری آن عامل را موجب کاهش و افزایش

امنیت ذکر می‌کند.

عندلیب (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای با عنوان «توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران» به بررسی تجربه‌های کشورهای مختلف جهان و ایران در آمایش مناطق مرزی به این نتایج دست یافته است که توسعه و امنیت در مناطق مرزی لازم و ملزوم یکدیگر است. آمایش مناطق مرزی سعی دارد موانع را مرتفع نماید و با ارائه نوعی برنامه‌ریزی فضایی - راهبردی، توسعه یکپارچه و پایدار ملی را تحقق بخشد.

مبانی نظری

با مطالعه روند شکل‌گیری مبادلات مرزی و ارائه تسهیلات مربوط به مرزنشینان، این نکته به وضوح مشخص می‌شود که در گذشته علت اصلی برقراری تسهیلات واردات و صادرات برای ساکنان مرزی، نوعی حمایت در جهت جلوگیری از تخلیه جمعیتی این مناطق و پیش‌گیری از پیامدها و آثار سوء آن بوده ولی در سال ۱۳۶۱ سازمان مرکزی تعاون کشور، به جهت سازماندهی افراد مرزنشین، تصمیم به تشکیل تعاونی‌های مرزی با اهداف دقیق‌تری گرفت. به هر حال، یکی از اهداف عمده اعطای تسهیلات به مبادلات مرزی، ایجاد اشتغال و درآمد مناسب حاشیه‌ای در کنار فعالیت‌های معمول این مناطق، برای مرزنشینان جهت نگهداشت جمعیت در مناطق مرزی و تثبیت مسائل امنیتی بوده و تجربه نشان داده است که هرگاه به گونه‌ای این تسهیلات کاهش یابد، بلافاصله آثار خود را در مهاجرت مردم این مناطق و رونق مبادلات قاچاق، جهت جایگزین نمودن مبادلات یاد شده نشان داده است. از سویی دیگر، خود این مسائل نیز باعث ایجاد مشکلات امنیتی، سیاسی و دفاعی در این مناطق حساس از کشور شده است (مختاری، ۱۳۷۱: ۹۸) و می‌توان گفت ایجاد اشتغال در رأس همه اقدامات توسعه‌ای می‌تواند قرار بگیرد. بنابراین ایجاد و یا تشویق به سرمایه‌گذاری برای فعالیت‌های اقتصادی اشتغالزا در مناطق مرزی می‌تواند نقش اساسی در ترقی و توسعه اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد رابطه دوستی و تسریع همکاری‌های بیشتر بین نواحی مرزی داشته باشد و بهبود و رونق اقتصادی

نواحی مرزی، خود باعث امنیت پایدار نیز در این مناطق می‌گردد. بررسی‌های انجام شده در مورد رابطه توسعه و امنیت در مناطق مرزی و هم‌چنین ارتباط توسعه و امنیت در مناطق مرزی با توسعه و امنیت داخلی حاوی چند نکته مهم است:

الف) امنیت و توسعه در مناطق مرزی با ضریب همبستگی بالا، دارای رابطه مستقیم و دوسویه با یکدیگر می‌باشند. به عبارت دیگر، توسعه و امنیت در مناطق مرزی تأثیرات متقابلی بر هم دارند، به گونه‌ای که هر اقدامی در فرایند تحقق توسعه، تأثیرهای مستقیمی بر فرایند تحقق امنیت می‌گذارد و بالعکس. به این ترتیب مناطق دارای شاخص‌های بالای توسعه از ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه نیافته‌تر برخوردارند.

ب) بین عوامل کالبدی و عوامل غیرکالبدی امنیت و توسعه، تأثیرهای مستقیم و متقابلی وجود دارد. لذا تأثیرهای پیچیده و متقابل این عوامل بر هم، نظام یا سیستمی را تشکیل می‌دهد که هرگونه اقدامی در تقویت هر یک از عوامل مزبور، تأثیرات متقابلی را بر عوامل دیگر می‌گذارد. این بدان معناست که هرگاه در منطقه‌ای طرح‌های توسعه فیزیکی مانند احداث تأسیسات تولیدی صنعتی، کشاورزی، تجاری و خدماتی به مورد اجرا گذاشته می‌شود، شاخص‌های توسعه غیرفیزیکی هم‌چون سواد، همگرایی اجتماعی و فرهنگی، همگرایی با دولت مرکزی و نیز شاخص‌های امنیت، مانند میزان بزه‌کاری و عبور غیرقانونی از مرز و آنچه به‌طور عمومی ناامنی خوانده می‌شود را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در نتیجه، می‌توان تصریح کرد که هرگاه ناامنی در منطقه گسترش یابد و جو آرام و امن لازم برای توسعه آن منطقه محقق نشود، عوامل و عناصر مؤثر بر توسعه از آن منطقه کوچ کرده و منطقه با شرایط توسعه نیافتگی مواجه می‌گردد.

ج) امنیت و توسعه در مناطق مرزی ارتباط مستقیم و متقابلی با توسعه و امنیت ملی دارد و هر اقدام مؤثر بر امنیت یا توسعه مناطق مرزی، تأثیرهایی با نسبت‌های متفاوت بر توسعه و امنیت ملی می‌گذارد. اقداماتی که بر توسعه و امنیت ملی اثر می‌گذارند نیز به نسبت‌های متفاوت بر توسعه و امنیت مناطق مرزی مؤثرند. به عبارت دیگر، توسعه در مناطق مرزی نقش تعیین‌کننده‌ای در فرایند تحقق امنیت فراگیر در کل جامعه دارد.

د) تحقق رابطه منطقی میان امنیت و توسعه در مناطق مرزی، مستلزم توجه خاص و جامع‌نگر به مؤلفه‌های توسعه‌ای مؤثر بر امنیت و مؤلفه‌های امنیتی مؤثر بر توسعه است. چنین ارتباطی مستلزم برخورداری از دیدگاهی منسجم و نظام‌مند میان دو مؤلفه توسعه و امنیت می‌باشد و عدم تعادل منطقه‌ای فضایی میان مناطق مرکزی (مرکز) و مرزی (پیرامون) منجر به کاهش امنیت مطلوب در مناطق مرزی می‌گردد.

ه) برنامه‌ریزی توسعه‌ای در مناطق مرزی مستلزم توجه به سطوح محلی و منطقه‌ای، ملی، فراملی و جهانی امنیت بوده و هرگونه برنامه‌ریزی توسعه‌ای در مناطق مرزی، مستلزم تأمین زیرساخت‌های امنیتی لازم (تأسیسات دو منظوره نظامی و عمرانی) متناسب با مقتضیات زمانی و مکانی می‌باشد. میان سلسله مراتب توسعه‌ای و سلسله مراتب امنیتی مناطق مرکزی و مناطق مرزی، رابطه متقابل وجود دارد. برقراری چنین رابطه‌ای تحقق تعادل توسعه‌ای و تعادل امنیتی را فراهم می‌آورد. از این جهت، توسعه در مناطق مرزی توجه به ابعاد فیزیکی و غیرفیزیکی را می‌طلبد.

و) مناطق مرزی به مثابه یک جزء یا زیرسیستم از سیستم کل کشور، در صورتی می‌تواند به وظایف خود هماهنگ و معتدل عمل کند که اجزاء و عناصر درونی آن بتوانند به‌طور مداوم تعاملات لازم بین خود را برقرار سازند (عندلیپ، ۱۳۸۰: ۱۹۵-۱۹۷).

مفهوم مرز

مرز از جمله مفاهیمی است که در عرصه‌های گوناگون سیاسی، تجاری، فرهنگی و جغرافیایی کاربردهای متفاوتی پیدا می‌کند. مرز به دو مفهوم عینی مانند مرزهای رسمی کشورها، و یا ذهنی به‌کار می‌رود؛ مانند مرزهای عقیدتی. هم‌چنین می‌تواند باز، بسته یا ضعیف و قوی باشد (عزتی، ۱۳۶۸: ۱۵۰). مرزهای سیاسی مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی یک واحد متشکل سیاسی از واحدهای دیگر است. در ضمن، وجود همین خطوط است که وحدت سیاسی را در یک سرزمین که ممکن است فاقد هرگونه وحدت طبیعی یا انسانی باشد، ممکن می‌سازد (میرحیدر، راستی و میراحمدی، ۱۳۹۳:

مفهوم آمایش مناطق مرزی

آمایش مناطقی مرزی نوعی برنامه‌ریزی است که توسعه را با امنیت و دفاع، از نیازهای مناطق مرزی، در چارچوب شرایطی که مناطق مرزی دارند، به یکدیگر پیوند می‌دهد و راه کاری برای توسعه مناطق مرزی معرفی می‌کند که در آن امنیت و توسعه، لازم و ملزوم یکدیگر می‌شود (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۴). بنابراین، گرچه آمایش مناطق مرزی یک نوع فن برنامه‌ریزی است، اما خود بر پایه‌های نظری و متدولوژی علمی خاصی متکی است که ضمن تحلیل و تفسیر شرایط و ویژگی‌های مناطق مرزی، موانع توسعه و یا امنیت را توأمان در نظر گرفته و برای آنها راه‌حل‌های یکپارچه‌ای ارائه می‌دهد تا اهداف توسعه و امنیت در مناطق مرزی بر یکدیگر منطبق سازد. براساس این توضیحات که برای آمایش مناطق مرزی داده شد، آمایش مناطق مرزی را می‌توان نوعی برنامه‌ریزی راهبردی- فضایی در فضاهای مرزی کشورها دانست (همان: ۱۴).

رابطه متقابل امنیت و توسعه

هدف اصلی و تغییر ناپذیر هر حکومت ملت پایه، بقای ملی بوده که این مهم در گرو امنیت ملی است و این مسأله نیز از میزان توانایی حکومت در حفظ وحدت ملی، توسعه متوازن منطقه‌ای و در نهایت رضایت شهروندان متأثر است. از این‌رو، یکی از مهم‌ترین عواملی که امنیت یک کشور را مورد تهدید قرار می‌دهد وجود نابرابری‌های فضایی بین مناطق مختلف جغرافیایی آن کشور است. چنان‌که این نابرابری‌ها، بویژه بین مناطق مرکزی و پیرامونی می‌تواند شکاف‌های سیاسی را عمیق‌تر کند و نارضایتی ناحیه‌ای را موجب گردد (درايسدل و بلیک، ۱۳۷۳: ۲۲۰). از طرف دیگر، توسعه و حرکت به‌سوی آن به تقویت مبانی قدرت ملی و در نتیجه امنیت ملی در کشور می‌انجامد و امنیت ملی نیز، یکی از بسترهای مناسب جهت توسعه ملی را فراهم می‌آورد (اطاعت و موسوی، ۱۳۹۰: ۷۵).

مناطق مرزی و امنیت پایدار مناطق مرزی

یکی از ویژگی‌های مناطق مرزی ایران، انطباق آن با پراکنش جغرافیایی اقوام ایرانی است به طوری که اغلب اقوام ایرانی در حاشیه مرزها استقرار یافته‌اند. ویژگی‌های خاص کوهستانی یا دشتی بودن و نوع قرارگیری عوارض جغرافیایی نیز در جدا افتادگی برخی اقوام از پیکره اصلی سرزمین ایران مؤثر بوده است. به علاوه امتداد زبانه‌ای جمعیتی از هم‌تباران قومی و مذهبی در آن سوی مرز و در کشورهای همسایه، جملگی مسائل اقوام ایرانی را در طول تاریخ تحت تأثیر قرار داده است. همه موارد بالا به ما این نکته را گوشزد می‌نماید که در برنامه‌ریزی برای امنیت پایدار مناطق مرزی، باید جایگاه اقوام مختلف و سیاست قومی متناسب با همگرایی مد نظر باشد. این مسائل هنگامی مهم‌تر می‌نماید که موقعیت جغرافیایی حاشیه‌ای اقوام با موقعیت حاشیه‌ای آنها در اقتصاد و توسعه نیز منطبق باشد. در این صورت است که واگرایی در اقوام حاشیه‌ای تقویت می‌گردد چرا که چنانچه تعلق به هر گروه یا قوم باعث رفتار تبعیض‌آمیز و متفاوت دولت و گروه‌های دیگر گردد، هویت قومی در آن گروه برجسته‌تر خواهد گردید (Gurr, 2000: 1-2) و برجستگی هویت قومی می‌تواند اساس بسیج و اقدام سیاسی شود (قاسمی، ۱۳۸۷: ۴۵۴).

هنگامی که از امنیت پایدار و به‌خصوص وجوه نرم‌افزاری آن بحث می‌کنیم نباید از وجوه سخت‌افزاری امنیت پایدار که مایه اقتدار حکومت‌ها است غافل شویم، به‌خصوص اگر امنیت پایدار مناطق مرزی را هدف قرار داده باشیم و این مناطق مرزی موطن و محل سکونت گروه‌های قومی و مذهبی باشد که از پاره‌ای جهات متمایز با پیکره اصلی کشور باشند. چرا که شواهد تاریخی حاکی از آن هستند که میان "میزان قدرت مرکزی" و "تمایلات قومی" رابطه معکوس وجود دارد. این بدین معناست که هرچه ساخت قدرت سیاسی یکپارچه‌تر، با ثبات‌تر و قدرتمندتر باشد، توانایی گروه‌های قومی در طرح تقاضاهای قومی و به چالش طلبیدن قدرت دولت مرکزی کمتر است. از طرفی کاهش قدرت حکومت مرکزی و ناتوانی آن در برقراری امنیت و به‌کارگیری ابزارهای سرکوب و زور، بستر مناسب نضج و رشد تحرکات قومی را فراهم می‌آورد (مقصودی، ۱۳۸۲: ۲۳).

ویژگی دیگر مناطق مرزی ایران، توسعه نیافتگی اغلب این مناطق بود. نتایج حاصل از یک طرح تحقیقاتی نشان دهنده عدم تعادل در شاخص‌های توسعه در استان‌های مرزی بوده است (علینقی، ۱۳۷۸: ۱۴۳). در تحقیقی که در مورد مناطق و استان‌های مرزی سه کشور ایران، افغانستان و پاکستان انجام شد، رابطه بین توسعه نیافتگی و کاهش ضریب امنیت به خصوص در مناطقی که بسترهای بیشتری برای ناامنی فراهم است، به اثبات رسید. تحقیقات مختلفی عدم تعادل در شاخص‌های توسعه را بین استان‌های مرزی و پیرامونی با استان‌های مرکزی مورد بررسی و کاوش قرار داده اند (در این خصوص نگاه کنید به: امیر احمدی، ۱۳۷۵؛ امیر احمدیان، ۱۳۷۸؛ رضوانی، ۱۳۸۱؛ کریم کشته و زمانیان ۱۳۸۳؛ کلانتری و گنجی، ۱۳۸۴؛ یاسوری، ۱۳۸۴؛ راستی، ۱۳۸۵؛ احمدی پور و دیگران، ۱۳۸۶؛ راستی و رحیمی، ۱۳۸۸؛ زیاری، عشق آبادی و فتحی، ۱۳۸۹؛ اطاعت و موسوی، ۱۳۹۰). وجود بی‌عدالتی‌های جغرافیایی و توسعه نامتوازن بخش‌های جغرافیایی کشور ممکن است موجب آسیب همبستگی و وحدت ملی شده و منجر به بروز تحرکات واگرایانه بویژه در مناطق قومی شود (احمدی پور و دیگران، ۱۳۸۶: ۲۷). بنابراین امنیت پایدار مناطق مرزی در بستر توسعه پایدار مناطق مرزی تحقق‌پذیر است و توسعه پایدار است که هم به نفع انسان مرزنشین و توانمند ساختن وی و هم در جهت حفظ محیط زیست مناطق مرزی و هم به نفع امنیت ملی و منافع ملی کشور است. چرا که توسعه پایدار بویژه بعد انسانی آن، توسعه‌ای است که نه تنها رشد اقتصادی ایجاد می‌کند بلکه منافع آن را هم عادلانه توزیع می‌کند؛ به جای تخریب محیط زیست آن را بازسازی می‌کند؛ به جای در حاشیه قرار دادن مردم به آنها قدرت می‌دهد (تیلر و تیلر، ۱۳۷۸: ۲).

در مورد آمایش و توسعه مناطق مرزی و ارتباط آن با امنیت و دفاع این مناطق، چهار نوع نگرش وجود دارد. این رویکردها تحت تأثیر نوع ساختارهای نظام سیاسی، اقتصادی و ... کشورها انتخاب می‌شوند: ۱- نگرش قائل به تقدم امنیت بر توسعه ۲- نگرش قائل به تقدم توسعه بر امنیت ۳- نگرش قائل به درک متقابل توسعه و امنیت ۴- نگرش قائل به تفکیک توسعه و امنیت در عرصه عمل (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۹۱-۱۹۳)؛ (زرقانی، ۱۳۸۶:

۱۸۱-۱۸۲). اصولی‌ترین نگرش برای تحقق امنیت پایدار و توسعه پایدار، نگرش درک متقابل توسعه و امنیت است که می‌بایست طراحی طرح‌های مرتبط با امنیت پایدار مرزی بر پایه این رویکرد صورت بگیرد. لی و شویک (Lee & schoik, 2011: 1-36) که از مرکز مطالعات مرزی آمریکای شمالی دانشگاه ایالتی آریزونا و همکاران محقق مکزیک‌اش مقاله‌ای تحت عنوان «از مرزهای ضخیم به اداره مشترک: چالش‌های فراروی ساختن مرز آمریکا و مکزیک به‌عنوان مرزی پایدار و امن» تأکید فراوانی بر توسعه اقتصادی و روابط تجاری متقابل و رابطه مستقیم آن بر امنیت پایدار مرز و مناطق مرزی داشته‌اند و در این راستا توصیه‌هایی کلیدی برای ایجاد توسعه اقتصادی منطبق بر مرزهای امن ارائه داده‌اند که از آن جمله می‌توان به مسئولیت مشترک، فناوری، هوشمندی و آموزش، اداره و نظارت مشترکی که باید بازیگران محلی و منطقه‌ای را به خدمت بگیرد و هماهنگ نمودن دیدگاه‌ها اشاره کرد.

میزان بالای بیکاری به همراه پدیده جوانی جمعیت و محرومیت‌های اقتصادی و توسعه‌ای در مناطق مرزی، تأثیر بالایی در قاچاق (کالا، موادمخدر، انسان و دام)، تأثیرپذیری از بازیگران فراملی، تحرکات قومی و جدایی‌طلبی و سایر چالش‌های امنیتی دارد. یکی دیگر از نتایج بیکاری در مناطق مرزی، بروز مهاجرت از مناطق مرزی بویژه در بین قشر جوان است که خود تبعات منفی امنیتی دارد. شیلدز^۱ (۱۹۹۳) در مطالعه‌ی خود که به تحلیل نظری و تجربی مهاجرت‌های خانوادگی پرداخته، به این نتیجه رسیده که اشتغال و کسب درآمد توأمان زن و شوهر در محل زندگی، سبب کاهش میل به مهاجرت می‌شود (ابراهیم زاده، وارثی و اکبری، ۱۳۸۸: ۱۷۱). برخی از ویژگی‌ها از جمله جوانی جمعیت که فی‌نفسه حتی فرصت تلقی می‌گردد در صورت بالا بودن نرخ بیکاری در مناطق مرزی، خود تبدیل به بالاترین تهدید می‌گردد و حتی یکی از محققان غربی در تحلیل مشاهدات خود از انبوه جمعیت جوان بیکار و ولگرد در کوچه و خیابان‌های شهرهای بزرگ کشورهای آمریکای لاتین، آن‌ها را به نارنجک‌های غلستانی تعبیر می‌کند که هر لحظه امکان دارد، منفجر شوند (نیروی زمینی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۸۶: ۳۲).

دیکنسون^۱ نیز اظهار می‌دارد که بین اقدامات جنایی و معضل بیکاری ارتباط معناداری دیده می‌شود و بیکاری عامل اصلی در انگیزه‌ی جرم محسوب می‌شود (فرجادی، ۱۳۷۹: ۱۳). بنابراین در مناطق مرزی که پدیده بیکاری و جوانی جمعیت توأمان دیده می‌شود جذب این نیروها در اقدامات توسعه‌ای و امنیتی مناطق مرزی از ضروریات است.

یافته‌های تحقیق

مناطق مرزی از جمله منطقه استان خراسان جنوبی در محیطی ویژه قرار دارند، به طوری که بسیاری از عملکردهای آنها در ارتباط با ویژگی‌های این مناطق در پاسخ به برخی نیازهای آن محیط صورت می‌گیرد. برخی از این ویژگی‌ها و مؤلفه‌ها که در آمایش مناطق مرزی مؤثر هستند عبارتند از:

الف) موقعیت جغرافیایی

استان خراسان جنوبی یکی از استان‌های جدید التأسیس کشور و در شرق کشور قرار گرفته و از شمال به استان خراسان رضوی، از جنوب به استان‌های سیستان و بلوچستان و کرمان و از غرب به استان‌های یزد، اصفهان و سمنان و از شرق به کشور افغانستان محدود شده است. این استان با وسعتی معادل ۱۴۹ هزار کیلومتر مربع، سومین استان وسیع کشور می‌باشد و در بین سه استان همسایه با افغانستان بیشترین طول مرز مشترک را با افغانستان دارد.

علاوه بر محرومیت از مواهب طبیعی و جغرافیایی، کمی ریزش‌های جوی، نامساعد بودن خاک کشاورزی و ناامنی طبیعی (سیل، زلزله و خشکسالی)، از مواهب توسعه نیز محروم بوده و هست. تعدد آبادی‌ها یکی از ویژگی‌های استان خراسان جنوبی است و اغلب آبادی‌های این استان از مواهب توسعه محرومند و شاید برای محققان و صاحب‌نظران توسعه و توسعه روستایی نام ماخونیک نامی آشنا باشد که این مجموعه روستاهای محروم نیز از جمله روستاهای دیگر شهرستان مرزی سریشه می‌باشد.

آمار توصیفی

بررسی ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان نشان می‌دهد که تمامی پاسخ‌دهندگان مرد بوده‌اند به علت این که سهامدار زن نداشته و از نظر سطح تحصیلات، ۱۹/۹٪ اعضای نمونه سواد نداشته‌اند. حداکثر میزان تحصیلات اعضای نمونه، تحصیلات کارشناسی (۱/۳٪) بوده است. اکثریت اعضای نمونه (۵۸/۹٪) تحصیلات ابتدایی داشته‌اند و سن اعضای نمونه حداقل ۲۳ سال و حداکثر ۷۵ سال بوده است. هم‌چنین سن آن‌ها به‌طور متوسط ۴۲/۲۸ سال می‌باشد.

آمار استنباطی (آزمون فرضیه‌های تحقیق)

فرضیه (۱) ایجاد راه‌های ارتباطی منتهی به شرکت سهامی زراعی ایثارگران، باعث افزایش تردد و تثبیت توسعه و امنیت پایدار گردیده است. بررسی این فرضیه نیازمند آزمون تی یک نمونه‌ای می‌باشد که بر روی متغیر مربوطه، یعنی ایجاد راه‌های ارتباطی انجام می‌گیرد. خروجی نرم افزار به شرح زیر می‌باشد:

جدول (۱) داده‌های آماری مربوط به آزمون تی یک نمونه‌ای

انحراف معیار خطای میانگین	انحراف معیار	میانگین	حجم نمونه	
۰۳۸۲۷	۰۴۷۰۲۴	۲۸۶۶۱	۱۵۱	ایجاد راه های ارتباطی

جدول ۲) نتایج آزمون تی یک نمونه‌ای

	Test Value = 3					
	مقدار آماره آزمون	درجه آزادی	معناداری	اختلاف میانگین‌ها	فاصله اطمینان ۹۵٪ برای اختلاف میانگین‌ها	
					کران پایین	کران بالا
ایجاد راه‌های ارتباطی	-۳.۵۰۰	۱۵۰	.۰۰۱	-۱.۳۳۹۲	-۲.۰۹۵	-۰.۵۸۳

بنا به جداول فوق چون $\text{sig} < 0/05$ ، لذا مقدار میانگین متغیر ایجاد راه‌های ارتباطی برابر ۳ نمی باشد. چون میانگین این متغیر (۲/۸۶۶۱) کمتر از مقدار ۳ است، فرضیه رد می‌گردد. یعنی ایجاد راه‌های ارتباطی منتهی به شرکت سهامی زراعی ایثارگران، باعث افزایش تردد و در نتیجه تثبیت توسعه و امنیت پایدار نگردیده است. چرا که بنا به نظر افراد نمونه، ایجاد این راه‌ها کمتر از حد متوسط زمینه‌ساز توسعه و امنیت پایدار در منطقه بوده و نقش چندانی در این مورد نداشته است و این مهم آسیب‌شناسی راه‌های ارتباطی موجود در این منطقه مرزی را می‌طلبد.

فرضیه ۲) بین ایجاد اشتغال و تأمین امنیت در منطقه ارتباط معناداری وجود دارد.

بررسی این فرضیه نیازمند آزمون همبستگی اسپیرمن (بین متغیرهای مربوطه یعنی ایجاد اشتغال و تأمین امنیت) که یک آزمون ناپارامتری است، می‌باشد. خروجی نرم‌افزار به شرح زیر است:

جدول ۳) نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن

نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن			
ایجاد اشتغال	ضریب همبستگی	۱.۰۰۰	۰.۲۱۴
	معناداری	.	.۰۰۸
	حجم نمونه	۱۵۱	۱۵۱

تأمین امنیت	ضریب همبستگی	۰.۲۱۴	۱.۰۰۰
	معناداری	.۰۰۸	.
	حجم نمونه	۱۵۱	۱۵۱

بنا به جدول فوق چون $sig < 0/05$ شده است، لذا بین دو متغیر ارتباط مستقیم و مثبت وجود دارد و میزان این ارتباط به اندازه $0/214$ می‌باشد. بنابراین فرضیه دوم تأیید می‌گردد. یعنی بین ایجاد اشتغال و تأمین امنیت در منطقه ارتباط معناداری وجود دارد. هم‌چنین برای بررسی این فرضیه از آزمون ناپارامتری دو نمونه وابسته (آزمون ویلکاکسون) بین دو متغیر توسعه و امنیت پایدار قبل از تشکیل شرکت سهامی زراعی ایثارگران و توسعه و امنیت پایدار بعد از تشکیل این شرکت استفاده شد. خروجی نرم افزار به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۴) نتایج آزمون ویلکاکسون

		تعداد	میانگین	مجموع
توسعه و امنیت پایدار قبل از تشکیل شرکت سهامی زراعی -	Negative Ranks	a ۱۲	۵۴.۱۳	۶۴۹.۵۰
	Positive Ranks	b ۱۱۴	۶۴.۴۹	۷۳۵۱.۵۰
توسعه و امنیت پایدار بعد از تشکیل شرکت سهامی زراعی	Ties	c ۲۵		
	کل	۱۵۱		

توسعه و امنیت پایدار قبل از تشکیل شرکت سهامی زراعی < توسعه و امنیت پایدار بعد از تشکیل شرکت سهامی زراعی. a

توسعه و امنیت پایدار قبل از تشکیل شرکت سهامی زراعی > توسعه و امنیت پایدار بعد از تشکیل شرکت سهامی زراعی. b

توسعه و امنیت پایدار قبل از تشکیل شرکت سهامی زراعی = توسعه و امنیت پایدار بعد از تشکیل شرکت سهامی زراعی. c

جدول ۵) نتایج آزمون

نتایج آزمون	
	توسعه و امنیت پایدار قبل از تشکیل شرکت سهامی زراعی - توسعه و امنیت پایدار بعد از تشکیل شرکت سهامی زراعی
Z	-۸.۲۲۲ ^a
معناداری	.۰۰۰

بنا به جداول فوق چون $\text{sig} > 0/05$ می باشد، لذا قبل و بعد از تشکیل شرکت سهامی زراعی ایثارگران، وضعیت اشتغال به یک صورت نبوده است. از جایی که ۱۱۴ مقدار مثبت در جدول برای اختلاف توسعه و امنیت پایدار قبل از تشکیل شرکت سهامی زراعی - توسعه و امنیت پایدار بعد از تشکیل شرکت سهامی زراعی گزارش شده است، لذا توسعه و امنیت پایدار بعد از تشکیل و ایجاد اشتغال شرکت سهامی زراعی افزایش یافته است.

نتیجه گیری و پیشنهادات

توسعه پایدار و امنیت پایدار مفاهیمی به هم مرتبط می باشند که اهمیت آنها در مناطق مرزی بیش از سایر مناطق است. امنیت پایدار در مناطق مرزی با توسعه و عدالت سرزمینی و البته پایداری سکونتگاه‌های روستایی مناطق مرزی، رابطه مستقیم دارد. پایداری سکونتگاه‌های روستایی در ابعاد مختلف می تواند نقش مؤثری در توسعه امنیت منطقه‌ای داشته باشد. عدم توجه به توسعه پایدار مناطق مرزی، تخلیه سکونتگاه‌های مرزی، خالی شدن مناطق مرزی از جمعیت، ایجاد حفره‌های امنیتی و ... را در پی خواهد داشت. از طرف دیگر، هرگونه سیاست‌گذاری توسعه‌ای و امنیتی در مناطق مرزی، مستلزم تأمین زیرساخت‌های لازم و تأکید بر بهره‌برداری بهینه از توانمندی‌های انسانی و طبیعی این مناطق بوده و عامل مهمی در راستای بسط اقتدار همه جانبه‌ی کشور می باشد.

مناطق مرزی ایران دارای یک سری ویژگی‌هاست که توجه به آنها در امنیت پایدار ضروری است. از جمله این ویژگی‌ها می‌توان به انطباق جغرافیای مناطق مرزی ایران با جغرافیای اقوام ایرانی، پایین بودن سطح توسعه، بالا بودن نرخ بیکاری، ناپایداری جمعیت روستایی، جوانی جمعیت و ... اشاره کرد که هرکدام از موارد بالا، به تنهایی قابلیت ایجاد تهدید و ناامنی را دارند. بنابراین در راستای تحقق امنیت پایدار می‌بایست برای هرکدام از موارد بالا راهبرد مناسبی را اتخاذ نمود. اتخاذ سیاست و راهبرد مناسب قومی، تلاش در جهت تحقق توسعه پایدار مناطق مرزی، ایجاد اشتغال و رفع بیکاری و تلاش در جهت تحقق عدالت سرزمینی، تلفیق مناسب و متعادل وجوه سخت‌افزاری و نرم‌افزاری امنیت به منظور تحقق امنیت پایدار، توجه به تفاوت‌های مناطق مختلف مرزی، تأکید بر درون‌زا بودن امنیت پایدار و مشارکت مرزنشینان در تحقق امنیت پایدار بر پایه اعتماد متقابل، توجه به ویژگی‌ها و معضلات مناطق مرزی و ریشه‌یابی ناامنی‌ها و تهدیدات، استفاده از تمام ظرفیت‌های قانونی، حاکمیتی، اجرایی، بومی و محلی در تحقق امنیت پایدار مناطق مرزی، از جمله این موارد است. از بین موارد بالا، این پژوهش به اقدامات توسعه‌ای در مناطق مرزی پرداخته است.

توسعه مناطق مرزی و ایجاد اشتغال در این مناطق، به منظور کاهش فقر و بیکاری این امکان را به‌وجود می‌آورد که از هزینه‌های روانی و اقتصادی مهاجرت اجتناب شود و منابع طبیعی و تجهیزات سرمایه‌ای و زیرساخت‌های اجتماعی مورد بهره‌برداری قرار گیرد. شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب به‌عنوان یک اقدام توسعه‌ای در قسمتی از مرز استان خراسان جنوبی ایجاد شده است. در این راستا، تأثیر دو مؤلفه راه‌های ارتباطی و ایجاد اشتغال بر امنیت پایدار، مورد سنجش قرار گرفته است. نتایج پژوهش نشان داد که بین ایجاد اشتغال و تأمین امنیت پایدار در منطقه، ارتباط معناداری وجود دارد که نشان‌دهنده این است که ایجاد اشتغال و به تبع آن افزایش رفاه و درآمد اقتصادی مرزنشینان از طریق فعالیت‌های سالم اقتصادی، با حمایت و سرمایه‌گذاری دولت، بر کارکرد امنیتی مرز تأثیر مثبت دارد. هم‌چنین از نگاه پرسش شوندگان جاده‌های ارتباطی موجود کمک‌چندانی به تحقق امنیت پایدار در منطقه نکرده است که نیاز به آسیب‌شناسی

راه‌های ارتباطی منتهی به مناطق مرزی دارد. ضمن این‌که مشاهدات پژوهشگران نیز حاکی از وضعیت نامطلوب جاده ارتباطی منتهی به مرز ماهیرود و بازارچه مرزی و گذر رسمی خراسان جنوبی با افغانستان می‌باشد.

براساس نتایج حاصل از تحقیق و مطالعات به عمل آمده در بخش پایانی، توصیه و پیشنهاد‌های کلی که به‌نظر می‌رسد باید توسط برنامه‌ریزان و مجریان توسعه و امنیت مناطق مرزی رعایت شود، ارائه می‌گردد:

- ۱- شناساندن مرز به‌عنوان یک فرصت نه تهدید
- ۲- تلاش در جهت کاهش فاصله طبقاتی در این مناطق و افزایش رفاه عمومی
- ۳- توجه به عمران و توسعه مناطق مرزی و کاهش محرومیت‌ها
- ۴- انجام مطالعات در جهت شناخت مشکلات و مسائل مناطق مرزی و نیز توان و منابع محلی و منطقه‌ای، می‌تواند به‌عنوان ابزار مناسبی در اختیار برنامه‌ریزان راهبردی توسعه و امنیت مناطق مرزی قرار گیرد. تنها با تدوین و اجرای کارآمد چنین برنامه‌هایی، توسعه و امنیت مناطق مرزی تضمین می‌شود.
- ۵- احداث، ترمیم، بهسازی و تکمیل راه‌های ارتباطی منتهی به مرز به‌خصوص راه ارتباطی منتهی به بازارچه مرزی و گذر رسمی ماهیرود.

منابع

۱. ابراهیم زاده، عیسی؛ وارثی، حمیدرضا؛ اکبری، محمود (۱۳۸۸). "نقش مهاجرت‌های روستایی در اسکان غیررسمی (مطالعه موردی: متروپل اهواز)". *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، سال اول، ش ۱ (بهار): ۱۶۷-۱۹۲.
۲. احمدی پور، زهرا، و دیگران (۱۳۸۶). "بررسی روند شتاب توسعه یافتگی فضاهای سیاسی - اداری کشور (مطالعه موردی: استان‌های ایران در برنامه‌های اول تا سوم توسعه ۱۳۶۸-۱۳۸۳)". *فصلنامه ژئوپلیتیک*، سال سوم، ش اول (بهار): ۲۲-۴۹.
۳. اطاعت، جواد؛ موسوی، زهرا (۱۳۹۰). "رابطه متقابل امنیت ناحیه‌ای و توسعه یافتگی فضاهای سیاسی با تأکید بر سیستان و بلوچستان". *فصلنامه ژئوپلیتیک*، سال

- هفتم، ش اول (بهار): ۷۰-۸۷.
۴. امیراحمدی، هوشنگ (۱۳۷۵). "پویایی‌شناسی توسعه و نابرابری استان‌ها در ایران". ترجمه علی طایفی. *اطلاعات سیاسی و اقتصادی*، سال یازدهم، ش ۱۰۹-۱۱۰ (مهر و آبان): ۱۵۴-۱۷۱.
۵. امیراحمدیان، بهرام (۱۳۷۸). "درجه توسعه‌یافتگی استان‌ها و همسازی ملی در ایران". *فصلنامه مطالعات ملی*، سال نخست، شماره ۱ (پاییز): ۹۹-۱۲۸.
۶. تیلر، آید دانیل؛ تیلر، کارل ای. (۱۳۷۸). *توسعه انسانی متکی به جامعه*. ترجمه ناصر بلیغ. تهران: مؤسسه توسعه روستایی ایران.
۷. درایسدل، آلاسدایر؛ بلیک، جرالداچ. (۱۳۷۳). *جغرافیای سیاسی خاورمیانه و شمال آفریقا*. ترجمه دره میرحیدر. تهران: وزارت امور خارجه.
۸. دری نجف آبادی، قربانعلی (۱۳۷۹). "نگاهی به امنیت از منظر امیرمؤمنان (ع)". *فصلنامه حکومت اسلامی*، سال پنجم، ش ۱۸ (زمستان): ۲۸۲-۲۹۱.
۹. راستی، عمران (۱۳۸۵). "عدالت سرزمینی در ایران؛ در نظر و عمل". پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
۱۰. ----- (۱۳۹۰). "ژئوپلیتیک محلی و نقش حکومت در ساماندهی آن (مطالعه موردی: جنوب شرق ایران)". رساله دکتری جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
۱۱. راستی، عمران؛ رحیمی، محمد (۱۳۸۸). "امنیت و توسعه در غرب آسیا از منظر مدل محور پیرامون (مطالعه موردی: مناطق مرزی کشورهای ایران، افغانستان و پاکستان)". در: مجموعه مقالات همایش بین‌المللی امنیت انسانی در غرب آسیا (۶ و ۷ آذر ۱۳۸۷)، دیدگاه‌ها و نقدها. گردآوری محمدرضا مجیدی و احمد خامسان. بیرجند: دانشگاه بیرجند: ۱۵۱-۱۸۷.
۱۲. رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۱). "سنجش و تحلیل سطوح توسعه‌یافتگی نواحی روستایی در شهرستان سندرچ". *فصلنامه جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ش ۳ (پائیز و زمستان): ۱۴۹-۱۶۴.

۱۳. زرقانی، هادی (۱۳۸۵). "عوامل مؤثر در امنیت مرزی با تأکید بر مرز شرقی ایران و افغانستان". *مجله علوم جغرافیایی*، سال اول، ش ۱ (بهار): ۱۶۶-۱۹۱.
۱۴. ----- (۱۳۸۶). *مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی*. تهران: دانشگاه علوم انتظامی.
۱۵. زیاری، کرامت‌الله؛ عشق‌آبادی، فرشید؛ فتحی، حمید (۱۳۸۹). "چالش‌های ژئوپلیتیکی توسعه نامتوازن نواحی ایران در مقطع زمانی ۱۳۷۵-۱۳۸۵". *فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک*، سال ششم، ش اول (بهار): ۱۸۱-۲۰۷.
۱۶. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی. *نیروی زمینی (۱۳۸۶)*. *چالش‌های امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نیروی زمینی.
۱۷. عزتی، عزت‌الله (۱۳۶۸). *جغرافیای نظامی ایران*. تهران: امیرکبیر.
۱۸. علینقی، امیرحسین (۱۳۷۸). "داده‌هایی از عدم تعادل در جامعه ایران؛ استان‌های مرزی". *فصلنامه مطالعات راهبردی*، دوره دوم، ش ۵ و ۶ (پائیز و زمستان): ۱۲۷-۱۵۶.
۱۹. عندلیب، علیرضا (۱۳۸۰). *نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران، دانشکده فرماندهی و ستاد.
۲۰. عندلیب، علیرضا؛ شریف، مطوف (۱۳۸۸). "توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران". *فصلنامه باغ نظر*، دوره ۶، ش ۱۲ (پائیز و زمستان): ۵۷-۷۶.
۲۱. فرجادی، غلامعلی (۱۳۷۹). *نیروی انسانی، بازار کار و اشتغال*. تهران: سازمان برنامه و بودجه.
۲۲. قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۷). "نسبت امنیت انسانی و توسعه پایدار". *فصلنامه مطالعات راهبردی*، دوره یازدهم، ش ۴۱ (پائیز): ۵۲۷-۵۴۴.
۲۳. کلانتری، صمد؛ گنجی، محمد (۱۳۸۴). "شاخص‌های توسعه اجتماعی و اقتصادی در ایران". *ماهنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی*، سال نوزدهم، ش ۲۱۱-۲۱۲ (فروردین و اردیبهشت): ۱۴۶-۱۶۱.
۲۴. کریم کشته، محمدحسین؛ زمانیان، غلامرضا (۱۳۸۳). "بررسی شاخص‌های توسعه

- انسانی در استان سیستان و بلوچستان (۱۳۶۸-۱۳۷۹)." *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، دوره دوم، ش ۲ (پاییز و زمستان): ۳۵-۶۰.
۲۵. مختاری، یدا... (۱۳۷۱). *وضعیت تعاونی‌های مرزنشین استان بوشهر*. تهران: وزارت تعاون.
۲۶. مقصودی، مجتبی (۱۳۸۲). *قومیت‌ها و نقش آنان در تحولات سیاسی سلطنت محمدرضا پهلوی*. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۲۷. میرحیدر، دره؛ راستی، عمران؛ میراحمدی، فاطمه سادات (۱۳۹۳). *مبانی جغرافیای سیاسی*. تهران: سمت.
۲۸. یاسوری، مجید (۱۳۸۴). "سیاست‌گذاری منطقه‌ای و چگونگی نابرابری‌ها در کشور". *ماهنامه اطلاعات سیاسی و اقتصادی*، سال نوزدهم، ش ۲۱۱-۲۱۲ (فروردین و اردیبهشت): ۱۳۸-۱۴۵.
29. Gurr, Ted Robert. (2000). *Peoples Versus States: Minorities at Risk in the New Century*. Washington: United States Institute of Peace.
30. Hansen, Niles (1978). *Human Settlement: International Perspectives on Structure, Change and Public Policy*. Cambridge: Ballinger Publication Co.
31. Jones, Phillip N.; Wild, Trevor (1994). "Opening the Frontier: Recent Spatial Impacts in the Former Inner- German Border Zone". *Regional Studies*, Vol. 28, No. 3: 259-273.
32. Lee, Erik; Schoik, Rick Van, and Sara Sonnenberg of the North American Center for Transborder Studies, Arizona State University; Isidro Morales of Instituto Tecnológico y de Estudios Superiores de Monterrey, Campus Santa Fe; and Carlos A. de la Parra of El Colegio de la Frontera Norte (2011)

- ,From Thick Borders to Shared Governance: Challenges to Building a Sustainable and Secure U.S.-Mexico Border, Paper submitted for the March 2011 Puentes Consortium Symposium, "Border Security and Economic Development".
33. Tadjbakhsh, Shahrbanou (2008). "Human security: Looking back before looking forward". In: Proceedings of International Conference on Human security in West Asia (ICHSWA). Edited Mohammad Reza Majidi & Ahmad Khamesan. Birjand: University of Birjand.

